

KLA$$E!

GRATIS, ONDOGMATISCH KWARTAALBLAD VOOR HET LINKSE DEBAT. HELP 'M VERSPREIDEN!

Nr 4 2008

Leve de crisis!?

Plotseling heft iedereen het erover. De ene info-avond volgt de andere in een poging de gebeurtenissen op de financiële markten van de afgelopen maanden uit te leggen en te begrijpen. Leesgroepen ontstaan en opeens zitten de zalen vol met geïnteresseerden van alle leeftijden die aandachtig luisteren naar wat in voorgaande dagen nog als saaie en taaie stof beschouwd werd: de economie.

★ DE POLDERZAPATISTAS

En dan hebben we het niet over de enigszins grijpbare productie, consumptie of traditionele kapitaalbegrippen, nee, de financiële economie! Er is iets aan de hand. Het is alsof Buffalo Springfield's woorden over de toenmalige burgerrechtenbeweging weer een hit zijn: "There's something happening here. What it is ain't exactly clear. It's time we stop, hey what's that sound, everybody look what's goin' down".

Zo willen wij ook even stilhouden en proberen te begrijpen wat er aan de hand is. Proberen in te schatten wat op ons af zal komen de komende jaren als gevolg van de crisis. Wat de kansen voor links kunnen zijn om structurele veranderingen erbij te brengen die 'wij' altijd geëist hebben. Bijdragen aan het blootleggen van kansen die er in tijden van crisis direct zijn en misschien maar tijdelijk. Dit alles naast de barrières en bedreigingen die zo'n crisis ook oproept.

Roerige tijden

Het is nu tijd om groot te denken. We beroepen ons op eerdere periodes van crisis. Niet voor niks werden de jaren '20 en '30 in Amerika 'roerig' genoemd: iedereen herinnert zich beelden en verhalen van de uitbundige en losgeschoten populaire cultuur van die tijd. Het was een tijd waarin mensen de drooglegging verachtten, nieuwe dansen en modes verzonnen, de Jazz de wereld veroverde, en de eerste keer dat de traditionele morele standaards grootschalig overhoop gegooid werden. Yippie!

Maar wacht, daar was nog iets. Ach ja, het fascisme: crisis voert kennelijk niet automatisch tot het overboord gooien van conservatisme. Als een aantal historische omstandigheden het mogelijk maken en linkse maatschappelijke krachten niet sterk genoeg zijn om de koers te bepalen, kan crisis ook tot nog autoritairdere structuren en machtsvormen leiden. O je!

Dus waar wachten wij nog op? Nu is de tijd om alternatieven te formuleren, het kapitalisme met argumenten en daden te begraven, te protesteren tegen de regeringen die miljoenen belastinggelden in banken pompen die daar vervolgens lekker op gaan zitten in plaats van ze in publieke voorzieningen of de broodnodige ecologische innovaties te steken.

Het is tijd om te zeggen: links heeft gelijk! Want de crisis kwam bepaald niet onverwacht voor degenen die niet blind naar de neo-liberale preken hebben zitten luisteren maar de feiten en statistieken goed gevolgd hebben.

Meningen testen

Nu is ook de tijd om meningen te vormen, ze te testen en aan te passen: wat vinden wij van de kapitaal- en daardoor machtsverschuivingen van de VS naar China en Azië? Juichen we de crisis toe of moeten we ook werken aan het in stand houden van wat er nog over is? Het zullen toch weer de armsten in Zuid en Noord zijn die het hardst getroffen worden. En hoe gaan we om met een te verwachten en hernieuwd racisme in de vorm van populistische anti-immigratie slogans die hard neer zal komen op migranten, niet alleen in Europa, maar ook in Zuid-Afrika, Azië, Australië of de VS? In tijden van crisis en de daarop volgende werkeloosheid, zijn migranten vaak de eerste zondebokken.

Solidariteit

Maar de huidige ontwikkelingen vormen ook een uitdaging. Een uitdaging voor links om haar eisen op tafel te leggen en ter discussie te stellen. Zoals een econoom uit Sri Lanka onlangs tijdens een debat over de crisis in het Amsterdamse CREA inschatte dat deze ook kansen voor 'ontwikkelingslanden' zal brengen, bijvoorbeeld om sterker aan de onderhandelingstafel te zitten. Zij kunnen nu bijvoorbeeld stellen: als jullie binnen een maand miljarden in banken investeren, dan kan ook onze 'schuld' kwijtgescholden worden zodat wij een eigen ontwikkelingsbad kunnen kiezen. Ook moeten wij nu het begrip solidariteit opnieuw invullen, of beter gezegd weer in het leven roepen, vooral solidariteit met arbeidsmigranten, met de onderklasse die ook in Nederland hard groeit.

Wij moeten ook aloude eisen opnieuw stellen, maar met een nieuwe en misschien wel onverwachte zekerheid. Zoals onlangs ook gesteld werd in een verklaring die XminY over de crisis publiceerde. Het is het betoog dat we nu fundamentele hervormingen van het economisch bestel nodig hebben, zowel lokaal als internationaal: "Daarin zal uiteindelijk geen plaats zijn voor multinationals of excessieve verrijking door een kleine bovenlaag (...) Er zijn talloze groepen en organisaties die zich al jarenlang bezighouden met het formuleren en uitwerken van dit soort alternatieven. Dit is hun kans, nu is hun tijd gekomen." (www.xminy.nl)

Demonstratie tegen G20, 15 november Washington

FOTO: ISIS (ISISIMAGERY.COM)

Wat een crisiskrant!

Dit is het vierde nummer van Klasse!, dat geheel over de economische crisis gaat. De oplage is wederom 5.000 exemplaren. Het idee is dat eenieder die dat wil, helpt verspreiden door een stapeltje mee te nemen en in eigen omgeving te verdelen.
Op de website • www.globalinfo.nl/klasse kun je zien waar je de krant kunt vinden en bestellen. Het drukken van de krant kost best een hoop geld (zo'n 1.000 euro per keer). We zouden giften daarom zeer waarderen. Ons gironummer is 9554857 (tnv. Het Lab in Amsterdam)

COLUMN

Klas! Een van de scholieren die vorig jaar het land op z'n kop zette met spontane acties en demonstraties, vertelt hoe de toestand nu op school is.

★ L. DELAVILLE

Je Zoekt Het Maar Uit

Hier de stem van de scholier weer. Moest ik weer iets verzinnen wat de moeite waard is om over te schrijven en vooral om over te lezen. Want, waar kan iemand met 16 jaar levenservaring de 'linkse' volwassen lezer nou mee voeden? Dat wordt toch weer de omstandigheden op en rond school, waarvan ik durf te zeggen dat ik er meer van af weet dan jij. En dan weten jullie weer wat de jeugd weet en denkt.

Als je de financiële crisis als onderwerp neemt, dan hoor je daar op school dus helemaal niks over. Tenzij je daar met elkaar in de pauze over praat en iemand probeert uit te leggen hoe slecht een vrije markt in elkaar zit. Niet dat minderjarigen nu al aandelen hebben, al weet je het tegenwoordig maar nooit. En ik en mijn klasgenoten hoeven ook niet gelijk het hele systeem te begrijpen en hoe de hele wereld in mekaar zit, dat doet de helft van de Amerikaanse bevolking ook niet. Maar in ieder geval moeten we kunnen begrijpen wat er om ons heen gebeurt en onze mening daarover kunnen vormen. Daar kan je niet vroeg genoeg mee beginnen. We zouden een soort discussie-les moeten hebben waarin de docent of een leerling met een onderwerp komt en we daar een uurtje over mogen lullen. Ik doe dan wel een exact-profiel maar dat ik dan in mijn hele VWO-carrière maar een halfjaar maatschappijleer heb – wat de enige les is waar soms gelegenheid is voor zo'n discussie – is een beetje raar, toch? De enige lessen waar we iets actueels doen is bij Spaans, waar we krantenkopjes moeten vertalen. En bij Engels waar op 5 november onze docent de les begon met: "I woke up today, in another world" en ons daarna het ideologische verband probeerde in te laten zien tussen Martin Luther King, JFK en Barack Obama. Het enige wat onze school ons sterk adviseert is: 'lees de krant!' Daar heb je lekker veel aan als je als zorgeloze puber elke ochtend zo'n stapel bomvol moeilijke begrippen en verbanden probeert door te spitten waarvan de helft je niet minder zou kunnen boeien. En aan het NOS-journaal heb je ook lekker veel; nu weet je tenminste op welke dag prinses Amalia jarig is en dat de game-release van de nieuwe patch van World of Warcraft is geweest, stel nou dat je dat ontgaan was! Geen wonder dat dé informatiebron van jongeren de gemiddelde southpark aflevering is.

Op TV is het al jaren crisis...

Nope, je moet het echt zelf helemaal uitzoeken; of je nog iets meepikt van wat er om je heen gebeurt of dat je gewoon totaal onwetend opgroeit. En dat 2e is een stuk gemakkelijker. ◘

In Duitsland zijn ook scholieren acties aan de gang.

Crisis acties

Supermarkt IJsland

"Such unity and power that you were upholding in front of this station should not be focused on getting some punk out of a prison cell. I'd rather you used this energy to bring the government to their knees. Launch a complete and general and immediate revolution!"

Deze wijze woorden sprak Haukur Hilmarsson nadat hij op 22 november vrijgelaten was uit het politiebureau van Reykjavik, IJsland. Een dag daarvoor was hij gearresteerd omdat hij een vlag van supermarktconcern Bonus op het parlementsgebouw had gehesen. 500 mensen bestormden vervolgens het politiebureau om zijn vrijlating te bewerkstelligen, hetgeen dan ook weldra gebeurde.

FOTO: JULIUS

Overbodig in Oldenburg

In de Duitse stad Oldenburg kreeg het chique restaurant 'Tafelfreuden' op 22 november onverwachte gasten. Een tiental leden van de "überflüssigen" ("overbodigen"), zoals altijd gekleed in rode jacks en met witte maskers op, kwamen zonder reserveren binnen en schoven aan bij de daar zittende eters. Ze gingen vriendelijke gesprekken aan, en aten ondertussen de tafel leeg. Ze vertrokken zonder de rekening af te wachten omdat het eten daar als "onbetaalbaar" aangeprijsd staat. De überflüssigen menen dat zolang velen te midden van de welvaart in armoede leven, het geoorloofd is het goede leven te halen waar het zit: bij de rijken. (die-ueberfluessigen.net)

FOTO: INDYMEDIA.DE

Zombies naar de Beurs

Amsterdam, 31 oktober. Halloween? Zo'n 60 ondoden trekken een bloederig spoor door de stad, bezwijken bij geldautomaten en juweliers en willen vervolgens de aandelenbeurs binnenstrompelen. Die is dan al een uur of wat op slot gedaan door de politie. Geen beursjongen mag eruit. Anders waren hun hersens opgegeten.

FOTO: ZOMBIEGRAAF/INDYMEDIA.NL

Spanje: De straat op

In meerdere steden werd in Spanje gedemonstreerd op het moment van de G20-top in Washington. "wij gaan de crisis niet betalen" was de leus. Ook hier in Barcelona,

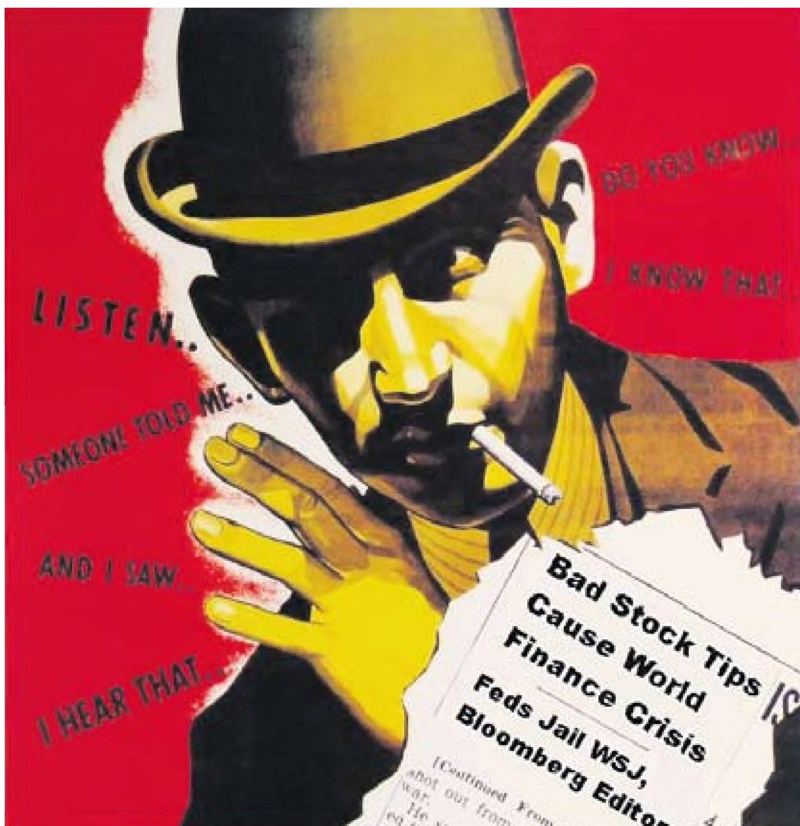
FOTO: ESCOLANE

Opstandig Granada

Leden van de radicale vakbond SAT en de landarbeidersbond SOC bezetten op 19 november kantoren van een bank en een projectontwikkelaar in Granada. Het kantoor van de projectontwikkelaar werd door ME ontruimd, maar de bank bleven ze tot de volgende dag met honderden bezetten. Ondertussen blokkeerden demonstranten buiten meerdere kruispunten. De bezetting werd opgeheven in ruil voor een gesprek met het gemeentebestuur over garanties voor mensen die door de crisis ontslagen worden. Toen dat niets opleverde, trokken honderden mensen weer op naar het kantoor van de projectontwikkelaar, dat door ME beschermd werd. ◘

FOTO: SAT

De tegenstrijdigheden van de huidige financiële crisis

TEVEEL besparingen en schulden TE WEINIG investeringen

★ RODRIGO FERNANDEZ

Nooit meer lunchen
Het gaat slecht met de lunchrooms en restaurants in het financiële hart van Londen. Sinds een jaar heeft er in de kantoorgebouwen van de grote investeringsbanken een cultuuromslag plaatsgevonden. Geen grote reorganisaties dit keer maar een gevoel van angst om maar geen zwakkeling te zijn, zo eentje die gaat lunchen. Die werknemers maken namelijk een grote kans hun baan te verliezen, nu banken het ene verliesgevende kwartaal na het andere beleven.
Toen Thatcher in 1986 de city in één klap dereguleerde en daardoor veel buitenlandse – maar vooral Amerikaanse banken – met veel ellebogenwerk de Britse markt innamen, spraken velen schande. Het was het einde van het 'gentlemanly capitalism', het gezellige Britse 'old boys' netwerk met zijn tradities en ellenlange lunchpauzes. Hiervoor in de plaats kwamen de geoliede machines van de andere kant van de Atlantische Oceaan.
22 Jaar later is er veel veranderd in de financiële wereld. Niet alleen in Londen maar wereldwijd zijn sinds de jaren '70 de waarden in de verschillende financiële markten verhandeld worden, onophoudelijk en in een steeds hoger tempo gegroeid. Het lijkt wel een exponentiële groei van vraag en aanbod. Waar komt dat toch vandaan? En hoe zit dat met de huidige 'krediet crisis' die in respectabele zakenkranten door sommige commentatoren wordt vergeleken met de krach die voorafging aan de depressie van de jaren 30'?

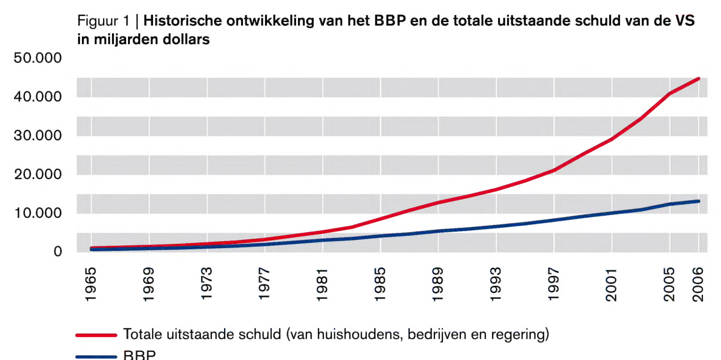
> "Andermans schuld is een belegging geworden"

Kapitaal aan banden
In de naoorlogse Bretton Woods periode (genoemd naar het conferentieoord waar in 1944 een internationale politiek voor de valuta-transacties werd afgesproken) was de mobiliteit van kapitaal beperkt. Het fenomeen dat we nu kennen als 'flitskapitaal' was toen iets uit het verre verleden, van vóór 1929. Beleidsmakers en politici hadden geleerd van de jaren van chaos en oorlog uit de eerste helft van de twintigste eeuw. De sociaal-democratie had om een nationaal georiënteerd economische beleid te voeren, het kapitaal aan banden gelegd en protectionistische muren om de landsgrenzen opgeworpen.
Toen deze gouden periode tot een eind kwam en de bewegingsvrijheid van het kapitaal in de jaren '70 toenam, begonnen tal van zaken in beweging te komen: de omzet en winst van de banken, de totale kredietverlening, de omzet en nieuwe emissies op de beurs en de obligatie-markt. Het verhaal gaat echter veel verder dan alleen steeds grotere kapitaalstromen. Er is sprake van een kwalitatieve verandering.

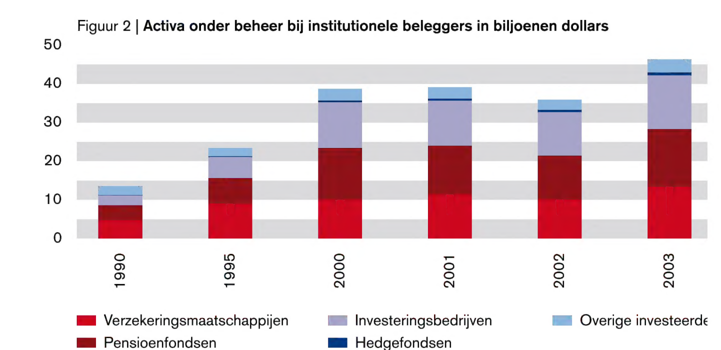
Nieuwe spelers
In de eerste plaats zagen we het ontstaan van nieuwe, grotere en complexe financiële spelers. Na de beurskrach van 1929 werden beurshandel, kredietverschaffing en verzekeringsactiviteiten gescheiden zodat het omvallen van één sector niet de andere sectoren zou meetrekken. Deze splitsing kwam door fusies geleidelijk tot een einde en we zagen hoe een aantal strategisch geplaatste investeringsbanken in het centrum van een nieuw financieel web terecht kwamen.
Een tweede tendens was de spiraal van dereguleren en privatiseren die nationale staten concurrenten van elkaar maakte. Landen volgden elkaar in het wegnemen van obstakels voor financiële transacties. Een bundeling van ICT hardware, software, nieuwe handelstechnieken en nieuwe wiskundige en natuurkundige methoden in de financiële wereld, zette een hoop in beweging. Op grofweg twee fronten vonden innovaties plaats die uitmondden in steeds grotere markten. Eén front was het managen van risico's en het afdekken van fluctuaties in wisselkoersen, rente en prijzen in de markt voor derivaat-'producten' (afgeleide producten zoals opties). Het andere front was de toevoeging van nieuw te verhandelen waarden door middel van 'securitisatie', oftewel het doorverkopen van bundels leningen (zoals bijvoorbeeld hypotheken) waarbij in de aankoopsprijs de toekomstige winst is verdisconteerd. Deze bundels worden zelf ook weer voorwerp van handel. Er ontstaat dus niet alleen een handel in geld en leningen, maar ook in rechten daarop. De afstand tussen het financiële 'product', als handelswaar tot de eigenlijke economische activiteit wordt steeds groter.
Een laatste tendens was de transnationalisatie van de financiële markten en een steeds grotere concentratie van activiteiten en innovatieve clusters in New York en Londen.

Wereldsysteem
Deze bundeling van veranderingen geven in principe alleen oppervlakteverschijnselen aan. De achterliggende causale relaties of het historische mechanisme worden niet meteen duidelijk. We zien een groei van de financiële waarden ten opzichte van de tastbare economie. De kloof is alleen maar verder gegroeid. De een wordt gemeten in biljoenen en de ander in ouderwetse miljarden.
Giovanni Arrighi heeft het theoretische kader van wereldsysteemtheoretici als Fernand Braudel en Immanuel Wallerstein verder ontwikkeld. Hij ziet overeenkomsten met perioden uit het verleden. In navolging van Gunter Frank, Braudel en Wallerstein beschouwt Arrighi het kapitalisme ouder dan het industriële tijdperk. In zijn analyse zien we sinds de 15e eeuw vier accumulatie cycli. Deze perioden kennen allemaal een periode van kapitaalsaccumulatie door middel van het vergroten van de inzet van arbeid, kapitaal en grondstoffen. Na deze periode van materiële expansie volgt een periode waarbij financiële activiteiten gaan overheersen. In Amsterdam was dit de gouden eeuw en de opkomst van de rentenierseconomie. In deze periode worden financiële activa belangrijker dan investeren in productie en handel en komt elders een nieuwe economische macht op waar het hegemonische centrum in gaat investeren. Zo financierde Amsterdam de opkomst van Londen en de Britse industriële revolutie. Later waren het de Britse banken die in de tweede helft van de 19e eeuw het industriële wonder in de VS financierden. Als we nu naar China kijken, worden de parallellen met het heden duidelijker.
Daarnaast kunnen we een aantal ingrediënten opnoemen die specifiek van deze tijd zijn. Het eerste punt is de toenemende schaarste van natuurlijke hulpbronnen, waardoor de tastbare economie van een conjuncturele in een structurele crisis terecht kan komen. Het tweede punt is de opkomst van reusachtige spaarpotten in de vorm van institutionele beleggers en hiermee samenhangend het probleem van te veel spaargeld.

Spaarpotten
Ik beperk me nu tot de institutionele beleggers. Hun groei heeft verschillende oorzaken. Het is daarbij belangrijk om te zien dat ontwikkelde economieën een institutioneel verschillend types kapitalisme hebben. De verschillen worden duidelijk als we de grootte van pensioenfondsen, kapitaalmarkten, banken, enz. tegenover elkaar zetten De totale tegoeden van institutionele beleggers verdubbelden van (14 biljoen dollar) 59% van het wereldproduct in 1990 naar (39 biljoen) 125 % van de wereldeconomie in 2000. Schattingen van tegenwoordig gaan uit van 70 biljoen dollar.
De grootste spaarpotten vinden we bij pensioenfondsen en de relatief snelste steigers vinden we bij de staatsfondsen uit China en olierijke staten. Deze spaarpotten, en dan in het bijzonder hun grootte, zijn een nieuw fenomeen. Terwijl het primaat van financiële instituten ligt bij de rol van intermediair en kredietverschaffer, groeien deze spaarpotten onafhankelijk van het macro-economisch proces.
De grootte van de beleggingen van deze reuzen hebben gaandeweg tot een schaarste aan verhandelbare financiële (beleggingsobjecten) tegoeden geleid. In de jaren '80 waren het vooral de staatsobligaties die deze honger stilden, in de jaren '90 de ICT beurshausse en vanaf 2000 zien we een verdere groei van verpakte (gesecuratiseerde) en verhandelbare schuld. Deze schuldbewijzen worden niet door banken uitgegeven maar door een web van tussenliggende spelers waarbij de handel en de omzet voorop staat en de relatie tussen risico en prijzen gaandeweg verloren is gegaan. Kortom de druk van institutionele beleggers om steeds grotere hoeveelheden financiële waarde op te potten, en de daaruit volgende schaarste van financiële producten heeft een grotere schuld bij huishoudens, bedrijven en overheden mogelijk gemaakt Andermans schuld is een belegging geworden. Deze schuld en de tussenliggende markt om deze te verhandelen aan institutionele beleggers is de kern van de huidige 'hypotheekcrisis'. ◘

Figuur 1 | **Historische ontwikkeling van het BBP en de totale uitstaande schuld van de VS in miljarden dollars**

Figuur 2 | **Activa onder beheer bij institutionele beleggers in biljoenen dollars**

Arnold Heertje:

"Kredietcrisis met vreugde verwelkomen"

Arnold Heertje (1934) is zonder twijfel de bekendste econoom in Nederland. Hij treedt vaak op in de media en is dan niet bang om forse uitspraken te doen. Daarnaast kennen velen hem van de economie leerboeken op school. De laatste jaren heeft hij zich steeds vaker gevoegd bij actiegroepen die zich verzetten tegen infrastructurele projecten zoals de Betuwelijn, de Afrikahaven (Ruigoord) en de Noord-Zuidlijn in Amsterdam. Heertje – die in verschillende grote media columns heeft – valt op doordat hij nadrukkelijk de voordelen van de financiële crisis onderstreept. Klasse! vroeg hem per telefoon om nadere uitleg.

Arnold Heertje op de Conferentie 'Duurzame en Solidaire Economie' in Tilburg.

FOTO'S: BOYD NOORDA, SOCIAMEDIA.NL

U bent nogal positief over deze crisis, wat is er zo goed aan?

Heertje: Grofweg zijn er op twee vlakken redenen om blij te zijn met de huidige economische ontwikkelingen. Allereerst is er de kredietcrisis in engere zin. Die legt een aantal cruciale zaken bloot die natuurlijk niet op deze manier door hadden kunnen gaan. U moet dan denken in de sfeer van handel in financiële producten die gebaseerd waren op 'perverse prikkels' die een zekere dehumanisering van transacties in gang zette, de excessieve beloningen, het volstrekt onvoldoende inzicht in de risico's et cetera. Dat dat voor problemen zorgt is nu voor iedereen duidelijk en ook dat er een eind aan gemaakt moet worden door gecoördineerde politieke en economische maatregelen. Dat is natuurlijk een enorme winst.

(...)

Een tweede reden dat we deze crisis met de nodige vreugde kunnen verwelkomen, is dat die de poort opent naar het beschouwen van de werkelijke problemen in de wereld. Want de problemen in de financiële sfeer zijn maar ondergeschikt aan wat ik zou noemen overlevingsproblemen. Omschakelen naar duurzame energievoorziening, CO_2-uitstoot, klimaat, water, leefbaarheid, het behoud van natuur (en cultuur ook) en natuurlijk het mondiale verdelingsprobleem. Dat zijn zeer ernstige problemen die dringend opgelost moeten worden. De manier waarop nu plotseling daadkracht en eensgezindheid vertoond wordt om in te grijpen in de financiële crisis, is een leeroefening voor het oplossen van die andere problemen. Dat is natuurlijk zaak van de lange termijn, maar op de korte termijn moeten we ervoor zorgen dat de maatregelen die nu genomen worden, in de richting gaan van de gewenste duurzaamheid en verdeling.

Maar er zijn ook economen en politici die heel apocalyptisch worden en zeggen dat er nu juist minder geld zal zijn voor milieubeleid of ontwikkelingshulp...

Heertje: Ik geloof er niets van. Als er wel flinke economische groei is, komt dat geld ook maar mondjesmaat over tafel. We moeten juist af van die ongebreidelde economische groei en toe naar een kwalitatief hoogwaardige economische ontwikkeling. De economie moet gaan voldoen aan alle eisen van duurzaamheid binnen een breed welvaartbegrip, waarin ook oog is voor de collectieve en immateriële zaken die noodzakelijk zijn voor het menselijk welzijn, zoals schone lucht, natuur, vrije tijd... Dat vergt een herstructurering en heroriëntering van de economie. Dat vergt ook forse investeringen in allerlei schone technieken enzo, maar dat is ook geen probleem want we hebben gezien dat geld in overmaat aanwezig is. Al die alarmerende berichten als het consumentenvertrouwen daalt zijn lariekoek. Het is uitstekend dat het consumentenvertrouwen daalt, vooral in de VS waar het merendeel van de bevolking ver boven zijn stand uitgegeven heeft. Het betekent dat mensen beter nadenken voordat ze wat aanschaffen, wat wil je nog meer?! Afremming van de groei heeft allerhande positieve effecten, je ziet het bijvoorbeeld in de bouwsector waar ineens talloze nieuwbouwprojecten heroverwogen moeten worden. Dat betreft voor een groot deel volstrekt zinloze kantorencomplexen en bedrijfsterreinen waar helemaal geen vraag naar is en die voor de helft leeg zouden blijven staan. Het is heel goed als dat soort gebouw dus afneemt. We moeten zorgen dat we alleen nog dingen doen waar werkelijk behoefte aan is. En de immateriële en collectieve noden van mensen, zijn evenzeer zeer reële behoeften.

> We moeten zorgen dat we alleen nog dingen doen waar werkelijk behoefte aan is.

U verwacht ook geen verschrikkelijke depressie, vergelijkbaar met die van de jaren dertig?

Heertje: Dat weet ik niet, maar het lijkt me sterk. Economie is geen natuurkunde, er zijn veel teveel subjectieve en onvoorspelbare factoren om zoiets te kunnen uitkramen. Ik vind het onverantwoordelijk en in zekere zin bereik je door dat te zeggen, dat het ook gebeurt. Zoals die zogenaamde deskundigen die zeggen dat ze zeker weten dat de huizenprijzen met wel dertig procent gaan dalen. Dat is nergens op gebaseerd, maar het gevolg is wel dat mensen die overwegen om een huis te kopen dat uitstellen omdat ze gehoord hebben dat het over een tijdje veel goedkoper zal zijn. De kans op een grote depressie lijkt me dus klein, te meer omdat er zo overduidelijk veel gebieden zijn waar in geïnvesteerd moet worden, door overheden en particulieren, zoals duurzame energie en dat soort zaken. Het geld ervoor is in overdaad aanwezig, dus dat kan het probleem niet zijn.

Wat vindt u van de manier waarop Bos op de crisis heeft gereageerd?

Heertje: Ik behoor niet tot de economen die beginnen met een enorme rij kritiekpunten. Ik denk dat het een volstrekt verrassende situatie was en dat er zeer snel gereageerd moest worden en dat ze nu de tijd moeten krijgen om na te denken over verdergaande maatregelen. De manier waarop ze snel op de financiële calamiteiten gereageerd hebben, was natuurlijk nogal on-Nederlands. Ze konden niet eerst een commissie gaan instellen om de zaak van alle kanten te bekijken en te bespreken en vervolgens niets te doen. Nee er moest onmiddellijk opgetreden worden om een grotere ramp te voorkomen, en dat is vakkundig gebeurd. Of het echt door zal pakken naar meer duurzaamheid en dergelijke valt nog te bezien maar ik heb goede hoop omdat er dus veel belangrijke scheefstanden in de economie zichtbaar zijn geworden. Neem nu de onthulling dat gemeentes en provincies enorme bedragen over bleken te hebben die ze ook nog eens op een krankzinnige manier bleken te hebben belegd. Terwijl ze tegelijkertijd beweerden dat de kleinste uitgaven voor een speelplaats of een bruggetje of een buurthuis niet uit konden. Dat is nu natuurlijk voorbij, dat kan niet meer. Je ziet het ook aan dat Europese voorstel van Barroso. Ik ben lang niet overal even blij mee, maar er is wel aandacht voor zaken als duurzaamheid en klimaat.

> De kredietcrisis opent de poort naar het aanschouwen van de werkelijke problemen.

Maar u denkt niet dat er ook een ander systeem voor nodig is, of een andere ideologie misschien?

Heertje: Ik zie het vooral als zoeken van praktische en pragmatische oplossingen. Vergelijk het met de maatregelen die er nodig zijn om een groot bouwwerk te construeren. Het lijkt allemaal erg ingewikkeld maar in feite is het tamelijk simpel. Wat we moeten doen is het ontwerpen en implementeren van optimale vormgeving van instituties die de allocatie betreffen (dwz de verdeling van geld en schaarse middelen, red). We moeten ten mechanismen ontwerpen die dat eerlijk doen, zonder aanziens des persoons, zoals een verkeersdrempel werkt voor alle automobilisten. Nu is duidelijk geworden dat er veel zaken zijn die niet kunnen worden opgelost door een marktmechanisme en dus moet je andere manieren ontwikkelen. Maar ik heb ook goede hoop dat er een nieuwe generatie aan de macht komt die daar oog voor heeft, die zich veel minder blindstaart op alleen de materiële aspecten. En hopelijk ook veel vrouwen die aan het roer komen, want de afgelopen decennia zijn de economische beslissingen een mannenzaak geweest en daar is weinig goeds van gekomen. ◘

In het publieke debat over de kredietcrisis overheerst de opvatting dat die heel erg is. En die 'ergernis' wordt versterkt door de paniek die een aantal spelers (waaronder beurshandelaren en beleggers) bevangen lijkt te hebben.

★ LOU KEUNE

Lou Keune op de Conferentie 'Duurzame en Solidaire Economie' in Tilburg.

FOTO'S: BOYD NOORDA, SOCIAMEDIA.NL

Crisis schept ruimte voor andere wereld

Opeens blijkt het mogelijk om met initiatieven te komen waarvoor door mensen gepleit werd die al sinds de jaren zeventig zeer kritisch waren over het neoliberale model. De econoom John Kenneth Galbraith, om iemand te noemen, is uit zijn graf opgestaan, in de persoon van zijn zoon. Wie had kunnen denken dat nu zelfs bankiers zouden pleiten voor nationalisatie? Nog breder is de stroom van voorstellen die gaan in de richting van verregaande controle op het financieringskapitaal. Daarbij wordt ook bepleit om de werkingssfeer van banken en andere financiële ondernemers te beperken, bijvoorbeeld hun bevoegdheid tot creatie van geld aan banden leggen. En plots is er geld genoeg, verregaande en miljarden verslindende ingrepen worden mogelijk gemaakt nu de toestand als zeer ernstig en bedreigend wordt ervaren.

Schijnwelvaart

In de mêlee van geluiden wordt ook afstand genomen van het neoliberalisme. Toen wij eind jaren negentig begonnen met het initiatief 'Vóór de Verandering - Alternatieven voor het neoliberalisme' waren er heel wat mensen, ook uit linkse hoek, die dat afwezen alleen al vanwege het gebruik van de term 'neoliberalisme'. Het waren toen de hoogtijdagen van de ICTboom, en de bomen groeiden tot in de hemel en verder. Hoezo inperken? Privatiseren, dereguleren, liberaliseren, fuseren, dát waren de parolen. Natuurlijk waren er mensen als Eveline Herfkens die oog hadden voor de mogelijke negatieve bijeffecten. Maar ja, dat was ook voor haar geen reden om het model ten principale ter discussie te stellen. Integendeel, het model was goed, en voor dergelijke bijeffecten moesten er vangnetten en zo komen. Leve de WTO!, leve de Wereldbank!, leve het IMF!, leve de EU-grondwet! en leve al die ondernemers die zeiden zich in te zetten voor maatschappelijk verantwoord ondernemen!

Wat daar bij komt is dat nu van alles als betrekkelijk wordt beschouwd. Honderden miljarden euro's en dollars en yens verdampen in één week. Hoe dikwijls hebben mensen als Willem Hoogendijk niet betoogd dat al die creatie van geld, en de daaruit voortvloeiende groeidwang, averechts werkt, schijnwelvaart oplevert.

Nieuwe alternatieven

Volgens berekeningen van de VN is zo'n 30 procent van het Nederlandse nationale inkomen overbodig, althans uit oogpunt van welzijn. Maar ja, die 100 procent 'welvaart' legt wel voor de volle 100 procent en meer beslag op mensen en de natuur. Vandaar dat de mondiale inkomensongelijkheid alsmaar groeit, vandaar dat als wij zo doorgaan wij over enkele decennia een tweede aardbol nodig hebben. Hoezo is dat neoliberale model een succes? Een mislukking, kun je beter zeggen. Is dat reden om ons, vroege critici van het neoliberalisme, te wentelen in ons grote gelijk? Natuurlijk niet. Want deze crisis brengt, zeker op de korte termijn, veel mensen in grote problemen. Zie maar al die mensen in de VS die uit hun huizen gezet zijn en nu op een van die desolate campings wonen of nog erger. Denk aan al die mensen die hun baan verloren hebben of dreigen te verliezen. Hoeveel mensen in Nederland liggen nu 's nachts in hun bed te piekeren? Hoeveel mensen in ontwikkelingslanden komen nu van de regen in de drup omdat hun economieën verstrengeld zijn geraakt met die van de 'oude' centrumlanden. Zelfs reuzen als China en Brazilië voelen het spook naderen, in China zijn de eerste fabrieken van consumentenartikelen al gesloten. Overigens is het de vraag in hoeverre deze crisis op den duur niet een zegen kan worden voor veel ontwikkelingslanden. De loskoppeling van de wereldeconomie na de depressie in de jaren dertig en veertig leidde tot positieve impulsen voor de interne ontwikkeling, zoals de eigen industrie. Vandaar dan ook dat bijvoorbeeld Argentinië na de Tweede Wereldoorlog tot de rijke landen werd gerekend. Daarvan is nu dankzij de toename sinds de jaren vijftig van de externe handels- en investeringsafhankelijkheid niet veel meer over. Misschien leidt ook deze crisis tot nieuwe alternatieven voor het schadelijke 'exportgeleide' ontwikkelingsmodel.

Antwoorden

Een tweede reden dat wij ons niet moeten wentelen in ons gelijk is dat deze crisis ons voor een nieuwe verantwoordelijkheid stelt. Wij hebben natuurlijk veel mooie ideeën over een andere economie en over hoe het anders zou moeten en kunnen. Voor een deel praktiseren wij die ideeën ook. Maar wat zeggen wij als ons gevraagd wordt wat te doen? Wat te antwoorden als Bos of Balkenende belt en advies wil? Wat, als de buurvrouw zegt radeloos te zijn en om raad vraagt? Die en andere vragen moeten wij kunnen gaan beantwoorden, en dan niet meer alleen in de eigen parochies maar ook in het echte publieke debat. ◘

Lou Keune is verbonden aan de Universiteit van Tilburg, en lid van de Werkgroep Vóór de Verandering - Alternatieven voor het Neoliberalisme
• www.globalternatives.nl

Michel Husson: Ernstig perspectiefvol

Meer uit marxistische hoek is de Franse Attac-econoom Michel Husson. Zijn analyses zijn in Nederlandse vertaling terug te vinden bij • uitpers.be en • grenzeloos.org.

In zijn nieuwste stuk 'Het rommelkapitalisme" probeert hij uiteen te zetten wat er aan de hand is en in te schatten in hoeverre de financiële crisis de reële economie zal grijpen. Ook Husson meent dat veel moeilijk te voorspellen is "maar de omvang van de crisis maakt het weinig waarschijnlijk dat de situatie snel zal normaliseren." Vooral in de VS geldt dat "De werknemers twee keer bedreigd worden: enerzijds omdat de bedrijven gaan proberen hun verliezen te dekken door een zeer strikt kostenbeleid met als argument de inflatie, de energieprijzen en het algemeen klimaat van onzekerheid. Anderzijds dreigen faillissementen en ontslagen. Die zijn al bezig. De werknemers zullen ook de eerste zijn om op te draaien voor de bezuinigingen op de sociale overheidsuitgaven om de kosten op te vangen die werden gemaakt voor het redden van de financiële instellingen."

Toch ziet ook Husson kansen in de crisis: "De crisis is een overduidelijke bevestiging van de kritieken op het financieel kapitalisme uit antikapitalistische of altermondialistische hoek. (..) Het ideologisch landschap is dus in volle beweging, en we kunnen steun zoeken in de afgang van de advocaten van het neoliberalisme. Maar dat betekent niet dat de crisis een klimaat schept dat spontaan gunstig is voor alternatieven." (...) De oplossingen die de 'bekeerde neoliberalen' nu uitwerken zijn "zoals iemand zei komt het neer op 'het kapitalisme te beschermen tegen de kapitalisten'" (7). Maar dit programma is het absolute minimum, en verhult waar het eigenlijk om gaat." Wat er wel zou moeten gebeuren volgens Husson is een "echte nationalisatie van de banken" en het "creëren van een sociaal schild". "De crisis is dus een gelegenheid om te eisen dat de overheveling van rijkdom van de lonen naar de dividenden wordt teruggedraaid. Niet de lonen maar de dividenden moeten worden gematigd (...)".

Zie verder • www.uitpers.be/artikel_view.php?id=2202)

Global players: Mondiale shock-therapie

Op 15 november hielden de G20-landen in Washington een bijeenkomst over de wereldwijde financiële crisis. Uit de eindverklaring blijkt de onwil om te breken met het huidige financiële en economische systeem. Ondertussen ondervinden de meeste ontwikkelingslanden in toenemende mate de negatieve gevolgen van het exportgerichte en geliberaliseerde economische model dat hen door Wereldbank, IMF en WTO is opgelegd.

★ DOOR ROB BLEIJERVELD

Algemeen wordt nu erkend dat de huidige crisis het falen en de zwaktes van de financiële en economische architectuur en van de internationale financiële instellingen aantoont. De bijeenkomst van de G20 landen van 15 november leverde geen daadwerkelijke aanzet op voor een nieuw financieel systeem. Er werden tal van aanbevelingen gedaan voor maatregelen op de korte en middellange termijn, maar die werpen eerder nieuwe problemen op dan dat ze oplossingen bieden. Zo worden klimaatverandering, energiezekerheid, voedselzekerheid en de bestrijding van armoede en ziekten wederom benaderd vanuit dezelfde principes van open handels- en investeringsmarkten, concurrentieverhoudingen en economische groei die de huidige crisis hebben veroorzaakt. Daarnaast mag de verbetering van de regulering van de financiële systemen volgens de G20 niet leiden tot "over-regulering" die de economische groei zou kunnen belemmeren en de kapitaalstromen verder zou verminderen. Volgens de actiegroep Bretton Woods Project loopt de G20 het risico de fouten van de Azië-crisis van 1997 te herhalen.

Meer lezen?

Websites

- **www.bilaterals.org,**
- **www.grain.org,**
- **www.globaleuropewatch.org**
- **www.twnside.org**
- **www.stopglobaleurope.org**

Handel en financiën

De G20-landen zeiden ook te streven naar het vaststellen van een raamwerk voor de onderhandelingen van de Wereldhandelsorganisatie WTO vóór eind 2008. Dat moet volgens hen een succesvolle afsluiting van de Doha Ontwikkelings Ronde van de WTO in 2009 mogelijk maken. De voorzitter van de WTO wil daadwerkelijk medio december een ministerstop houden om de G20-wens mogelijk te maken. Critici gaan er van uit dat de WTO en de G20 (net als na de aanslagen van 11 september) het schokeffect van de huidige financiële crisis zullen misbruiken om op die top controversiële handelsvoorstellen door te drukken die in hun eigen belang zijn. De voorstellen zullen echter zeer negatief uitpakken voor de meeste ontwikkelingslanden.
Via de internationale handel worden de economische gevolgen van de financiële crisis steeds meer voelbaar voor de ontwikkelingslanden. Ze zijn zeer kwetsbaar doordat Wereldbank en IMF hen vele jaren geleden een exportgeleide en pro-liberaliseringseconomie oplegden, in stand gehouden door WTO en de rijke landen. Het lukte de meeste ontwikkelingslanden niet om uit deze val te ontsnappen door te profiteren van de export en hun economieën veelzijdiger en sterker te maken. Niet verdere marktopening op handelsgebied - zoals de G7 en WTO steeds beweren - maar ingrijpende hervormingen van de internationale financiële architectuur zijn hiervoor de sleutel.

'Shock and awe' voor ontwikkelingslanden

Hoe ondervinden de ontwikkelingslanden de huidige crisis? Ten eerste via de handelsfinanciering. Banken zijn in toenemende mate terughoudend om – tegen een vergoeding – garant te staan voor betalingen voor handelsgoederen door importeurs (ondanks de kredietwaardigheid van exporteurs in ontwikkelingslanden). De banken stellen steeds hoger eisen en de garantiebedragen worden steeds lager. De situatie is vooral een probleem voor landen en exporteurs die de laatste twintig jaar een niche-positie verworven hebben binnen wereldwijde productieketens. Ze zijn als producenten op hun beurt namelijk weer afhankelijk van de levering van grondstoffen of half-producten door andere exporteurs. Het wereldwijde tekort aan handelskrediet (geschat op 25 miljard dollar) zal nog meer toenemen.

Ten tweede via de handelsverzekering. Exporteurs in arme landen kunnen niet als de multinationale ondernemingen zelf het risico dragen van wanbetaling door een importeur en hebben de hulp nodig van verzekeraars. Het opdrogen van bankkredieten zorgt echter voor oplopende verliezen bij de handelsverzekeraars. Er lijkt paniek uitgebroken te zijn en niet-verzekerbare bedrijven (waaronder zelfs hele grote als General Motors, Woolworths en Ford) staan nu op een zwarte lijst. Er ontstaat een vicieuze cirkel: verzekeraars beoordelen de kredietwaardigheid van een land van herkomst als negatief als banken geen handelskredieten verstrekken en banken lenen op hun beurt geen geld uit indien er geen verzekeraar is. Opkomende economieën als Brazilië en India reageerden snel en verstrekten 'eigen' bedrijven extra krediet, maar andere landen kunnen dat niet doen.

Prijseffecten

Na jaren van daling stegen de grondstofprijzen tussen 2002 en 2007 sterk. Door de wereldwijd afgenomen vraag en economische groei zakten ze dit jaar weer zeer snel en aanzienlijk. Hoewel de lagere prijzen voor voedsel en olie enige verlichting bieden aan importafhankelijke ontwikkelingslanden, zijn ze een probleem voor exportafhankelijke landen. Slechts weinig exporterende ontwikkelingslanden hebben werkelijk kunnen profiteren van de 'boom' door hun economie aan te passen (meer diversiteit, waardevergroting van hun exportpakket, industrialisatie). Daardoor hebben de meeste landen geen reserves of 'stootkussen' om de schokken van de crisis op te vangen.

Indirecte gevolgen

Er zijn ook een aantal indirecte gevolgen van de afgenomen exportopbrengsten.

Zo leidden de extra verdiensten tijdens de ´boom´ van 2002-2007 vaak tot een onevenwichtige risikoverdeling tussen staat en particuliere (buitenlandse) onderneming bij de uitvoering van infrastructurele werken. Bij mislukking van de projecten is het vaak de staat (en indirect de bevolking) die aanzienlijke schadevergoedingen moet betalen of schade leidt. Dat geldt ook vaak bij Wereldbank-projecten.

´Lageinkomens´-landen met een lage of middelgrote schuld zijn zeer kwetsbaar voor exportschokken en door de huidige crisis moeten ze weer gaan lenen. Dat laatste geldt ook voor een groeiende groep ´middeninkomens´-landen die kampen met de afnemende grondstofprijzen.

Tijdens de ´boom´ groeiden de buitenlandse investeringsstromen (FDI) in die landen met veel natuurlijke hulpbronnen en grondstoffen. Maar deze stromen droogden ook weer snel op toen de prijzen onderuit gingen. FDI is inderdaad geen stabiele financieringsbron en juist als de arme landen inkomsten van buiten dringend nodig hebben, verdwijnen ze.

De financiële crisis maakt duidelijk dat een land niet echt kan profiteren van handel indien een systeem om de omruilwaarde van de eigen munt te stabliseren, ontbreekt. Brazilië, Mexico en Zuid-Korea moesten grote nationale bedrijven redden met 'duur ' geld toen die het IMF-advies opvolgden om deel te nemen aan hedgeconstructies waar met derivaten werd gegokt op waardeveranderingen van de dollar. En de munten van landen die afhankelijk zijn van export van hun grondstoffen dalen in waarde als de grondstofprijzen dalen.

Handel in financiële diensten

Bestaande handels- en investeringsakkoorden leggen grote beperkingen op aan regeringen om geschikte maatregelen te treffen om de gevolgen van de crisis tegen te gaan. En in tegenstelling tot wat WTO-voorzitter Lamy beweert, leidt verdere liberalisering van financiële diensten niet tot de invoer van vers kapitaal in ontwikkelingslanden (maar juist tot uitstroom van geld door buitenlandse banken). Landen die hun financiële dienstenmarkten meer hebben afgeschermd, blijken nu beter bestand te zijn tegen de effecten van de crisis. Degenen die dat niet deden, ondervinden de schadelijke gevolgen van het wanbeleid van de banken uit de rijke landen. Zij hebben zelfs niet het recht op toezicht als die banken zich in hun land willen vestigen.

Het dienstenakkoord van de WTO, GATS, staat zelfs niet toe dat regeringen een verbod uitvaardigen op de handel in (riskante) financiële producten, een van de oorzaken van de huidige crisis. Het is hen niet toegestaan om naar eigen keuze regulering in te stellen of om bestaande (slechte) regels af te schaffen. Iets dergelijks is ook te vinden in het EPA-akkoord dat de EU voor tekening heeft voorgelegd aan de APC-landen.

Roll-back

Deze tijd van grote crisis is bij uitstek geschikt om radicale eisen te stellen voor verandering: het ongedaan maken van onrechtvaardige regels en maatregelen, de drastische hervorming van handels- en investeringsverdragen, en de drastische hervorming van beleid, mandaat en besluitvormingsstructuur van de internationale financiële instellingen. ◻

Op globalinfo.nl is een uitgebreider versie van dit artikel met noten te vinden.

De hoop te delen...

Een impasse. Briesend komt de machine tot stilstand. De bazen kijken verdwaasd op, en ook de rest weet nog niet precies wat te doen...

★ DOOR DAVID GRAEBER

Er is goede reden te geloven dat het kapitalisme zoals wij dat kennen over een generatie niet meer zal bestaan. Niet zomaar omdat het nu even niet zo lekker gaat, maar om de eenvoudige reden dat het onmogelijk is om een motor van eeuwige groei op een eindige planeet te blijven handhaven. Desondanks lijkt het georganiseerde verzet verspreid en onsamenhangend. De reactie, ook van 'progressieven', is doorgaans behoudend. Men klampt zich aan het systeem vast, eenvoudig omdat men zich geen alternatief voorstellen kan dat niet nog slechter zou zijn.

Maar hopeloosheid is niet natuurlijk. Het moet worden geproduceerd. Gedurende de afgelopen dertig jaar is er een onafzienbaar bureaucratisch apparaat ontstaan voor de verwezenlijking en het behoud van hopeloosheid. Deze machine bestaat uit legers, gevangenissen, politie, diverse vormen van private veiligheidsfirma's, hun propagandamateriaal en de sfeer van angst en schijnveiligheid die zo tot steeds vollere wasdom komt. Niet alleen cultureel, ethisch en esthetisch, maar ook in economische zin is dit apparaat dor en dood: alle kanonnen, surveillance-camera's, en propagandamotoren zijn buitengewoon duur en produceren hoegenaamd niets.

Terwijl de menselijke geest op de werkvloer al evenzo wordt verpulverd als in de cellen van de gevangenis, en angst een machtsfactor van belang is op straat, lijkt steeds meer geld verdienen het enige wat er overblijft om van te fantaseren. Geatomiseerd en drijvend op die ontmenselijkte, gefiscaliseerde fantasieën, is men steeds dieper in de schulden geraakt. En wat zijn schulden anders dan denkbeeldig geld waarvan de waarde pas in de toekomst kan worden gerealiseerd? Toekomstige winsten, de opbrengst van de uitbuiting van nog niet geboren arbeiders. Deze 'vrijheid' van het individu bestaat uit het democratische recht, te delen in de opbrengst van haar eigen permanente knechting.

Recente geschiedenis

Maar zodra zich een opening voordoet, zal de verbeelding er onmiddellijk uit tevoorschijn springen. Zodra die mogelijkheid zich voordoet, komt een radicale sociale beweging tot stand, gewijd aan principes van directe actie en organisatie van onderop. In de jaren vijftig was er in de Verenigde Staten de burgerrechtenbeweging, in de jaren zeventig een explosie van opstandige bewegingen die in al hun verscheidenheid doelstellingen deelden in kapitalistische evenals in staatscommunistische landen. In de jaren negentig ontstond er op mondiale schaal een beweging die het kapitalisme compromisloos aanviel.

Deze bewegingen neigen ernaar buitengewoon effectief te zijn. Weinigen realiseren zich dat één van de belangrijkste redenen dat de beweging van de jaren negentig zo snel over haar piek heen was, is dat ze verbazend veel bereikt heeft. Wie had bij de protesten in Seattle in 1999 gedacht dat binnen vier jaar het WTO-proces in zou storten, elk nieuw handelspact in de prullenbak zou verdwijnen, de Wereldbank zou wankelen en het eens zo machtige IMF gereduceerd zou zijn tot een beklagenswaardige schaduw van haar voormalige zelf? Maar dat is precies wat er gebeurde. Tegelijkertijd is het grootste deel van de schuldenlast van de Derde Wereld eenvoudig verdwenen. De verwarring van de beweging komt er onder meer uit voort dat niemand verwacht had dat we zouden winnen.

Ismen

Daarnaast hebben we te maken met de veiligheidsmechanismen van de overheid. Zoals gezegd worden alternatieven juridisch en desnoods militair, maar waar mogelijk ook cultureel onderdrukt. Beschouw eens de term 'communisme.' Zelden is een term zo zwart gemaakt. Het standaard verhaal is dat communisme staatscontrole van de productiemiddelen betekent, waarbij deze wordt vereenzelvigd met de Bolsjewistische dictatuur. Maar communisme is elke situatie waarin de mensen werken volgens het principe van 'van eenieder naar vermogen, aan eenieder naar behoefte' – die werkwijze waarnaar iedereen handelt, die samenwerkt om iets gedaan te krijgen. Als twee mensen een waterleiding aanbrengen en één vraagt "Mag ik de moersleutel even?", dan is het antwoord natuurlijk niet, "En wat krijg ik daarvoor?"

Na economische ineenstorting of een natuurramp, zie je hele samenlevingen direct terugvallen op een soort instant communisme. Pas bij saai en gestandaardiseerd werk, ontstaat de mogelijkheid om de productie autoritair en zelfs fascistisch te organiseren, om het even of deze nu in private of in staatshanden is. Het kapitalisme is maar één mogelijke manier om kleinschalige verbanden tot grotere organisaties samen te stellen. Het is een managementstijl, en wel een die ons systematisch tegen elkaar opzet in het voordeel van de rijken.

Het kapitalisme is niet alleen een asociaal systeem om communistische werkeenheden te beheren, het heeft bovendien de neiging om periodiek in te storten. En telkens moeten de profiteurs van het systeem iedereen er dan van overtuigen dat er werkelijk geen keus is dan het braaf opnieuw in elkaar plakken van de legpuzzel. Terwijl bij de meesten toch de vage verdenking moet heersen dat mensen vast ook minder stupide en kil kunnen samenwerken.

> Als twee mensen een waterleiding aanbrengen en één vraagt "Mag ik de moersleutel even?", dan is het antwoord natuurlijk niet, "En wat krijg ik daarvoor?"

FOTO: HUIBERT TEEKENS

Verzet

De afgelopen tien jaar zijn er op alle continenten duizenden initiatieven ontstaan, gebaseerd op wederzijdse hulp en zelforganisatie. De meesten daarvan zijn nooit door de mondiale media opgepikt. Ze hebben soms weinig ideologische overeenkomsten en velen zijn zich niet van elkaars bestaan bewust. Maar iedereen wordt door een gemeenschappelijke wens gekenmerkt, met de logica van kapitaal te breken. Zichtbare alternatieven verbrijzelen het idee van onvermijdelijkheid, van hopeloosheid. En op veel plekken vormen ze de aanzet tot een mondiaal opstandig verbond, een cultuur van verzet.

Het is een begin, zich te realiseren dat we al communisten zijn wanneer we werken aan gemeenschappelijke projecten, al anarchisten wanneer wij problemen oplossen zonder toevlucht tot advocaten of politie, al revolutionairen wanneer wij iets echt nieuws maken. Maar daartoe kan een revolutie zich niet beperken. Al zeker vijfduizend jaar richten opstandige sociale bewegingen zich vaak primair op schuldvraagstukken. Schuld is het meest effectieve middel dat ooit wordt gecreëerd om sociale verhoudingen te verdedigen die fundamenteel gebaseerd zijn op geweld en ongelijkheid. Wanneer die truc niet meer werkt, explodeert alles. Zoals nu.

Schuld is alweer de achilleshiel van het systeem gebleken. Het is een principe dat uiteindelijk ieders controle te buiten gaat, en op de puinhopen waarvan eindeloos veel mogelijkheden bloeien. Een schuldenstaking of een heus schuldenkartel biedt eindeloze mogelijkheden. Laat ons tenminste beginnen met een solidair verbond tegen uitzettingen. Om elkaar buurt voor buurt en zover daarbuiten als we kunnen, te beloven niet toe te staan wanneer een van ons uit haar huis verdreven wordt. Door schulden niet meer in te lossen, vernietigt men niet alleen de grondslag en de morele onderbouwing van het kapitalisme, maar creëert men ook een nieuwe belofte. Een schuld is uiteindelijk dat: een nog niet nagekomen belofte. En niet nagekomen beloftes hebben we te over. Die van de Staat bijvoorbeeld, dat we een redelijke marge van vrijheid zouden kennen wanneer we het recht opgaven onszelf te organiseren. Of die van de Markt, dat we in weelde zouden leven, als we zouden investeren in onze eigen onderwerping.

Al deze beloften zijn holle frasen gebleken. Wat er over is, is datgene wat jij en ik aan elkaar kunnen beloven. Direct, zonder de bemiddeling van economische of politieke bureaucratieën. De revolutie begint door te vragen: wat voor beloften maken vrije mannen en vrouwen elkaar? En hoe begint daarmee een andere wereld? ◘

> Wanneer die truc niet meer werkt, explodeert alles. Zoals nu.

Dit is een ingekorte versie, het Engelstalige origineel is hier te vinden:
• http://slash.autonomedia.org/node/11569

Agenda

Zie ook agenda's: actie en kraken:
• squat.net/radar
Globalisering/economie:
• www.globalinfo.nl/content/view/94
En de Aktie Agenda:
• www.aktieagenda.nl

2008

za 20 december
Utrecht: 10e Anarchistische Boekenmarkt
Moira, Wolvenstraat 10
11:00 - 18:00 uur

vrij 26 december
Chiapas Mexico: Festival van de 'Eervolle Woede' • http://dignarabia.ezln.org.mx

2009

vrij 2 januari
Battle in Seattle, Hollywood goes global
20:30 Knoflook, Havendijk 3 Den Bosch

vrij 16 januari
Conferentie over Duurzame en Solidaire Economie: De Omslag, Antwerpen
• www.economischegroei.net

woe 28 januari
1e van maandelijkse (anti)Navo-cafe's
Peper, Overtoom 301 Amsterdam

di 27 januari - 1 februari
WSF (Wereld Sociaal Forum)
in Belem, Brazilië
• www.forumsocialmundial.org.br

woe 28 januari - 1 februari
World Economic Forum Davos
(en acties daartegen)
• www.danceoutwef.org

zat 21 februari
Anarchistische boekenbeurs
Kraankindersstr 2 Gent
• www.spin.be/aboekenbeurs

woe 25 februari
2e anti-Navo café
Peper, Overtoom 301 Amsterdam

za 21 maart - Brussel
Actiedag NATO Game Over
• http://www.vredesactie.be

woe 1 april t/m zo 5 april
Straatsburg en Kehl (Du)
Actiekamp en tegentop t.g.v. 60 jaar NAVO
• http://www.vredesactie.be

Er zijn tientallen (vrij)plaatsen waar alternatieve cultuur en politieke bedreven wordt zonder dat de commercie de pret komt bederven. Een overzicht is te vinden op:
• www.radar.squat.net • www.ravagedigitaal.org/linksalle.htm. De lijsten hieronder zijn een nogal willekeurige selectie.

Boekwinkels en infocentra

DE ROOIE RAT
Neerlands oudste en grootste linkse boekwinkel:
Oudegracht 65, Utrecht
• www.rooierat.nl
HET FORT VAN SJAKOO
Jodenbreestraat 24
Amsterdam
• www.sjakoo.nl
ROSA
Folkingedwarsstraat 16A
Groningen
• www.bookshoprosa.org
INFOTHEEK GENT
Annonciadenstraat 16, Gent
• www.anarchie.be/infotheek
INFOCENTRUM WAGENINGEN
Burgtstraat 3 Wageningen
• www.xs4all.nl/~infocen
EURODUSNIE
Koppenhinksteeg, Leiden
• www.eurodusnie.nl

Zojuist verschenen bij Uitgeverij de Wereld: Zelf Denken van Normand Baillargeon.

Feministische economie

Vrouwen en economie is in Nederland een tamelijk verwaarloosd gebied geworden.
• www.fen-netherlands.nl
• www.zorgeconomie.org
• www.fnvvrouwenbond.nl
Internationaal en in de VS is er natuurlijk wel meer te vinden.
In de VS bestaat een tamelijk florerend blog-leven op dit gebied:
• www.feministfinance.com
• www.queercents.com
• postbourgie.com
• wellheeled.wordpress.com
• makelovenotdebt.com

Economie/politiek

• www.globalinfo.nl
• www.grenzeloos.org
• www.devrije.nl
• www.konfrontatie.nl
• www.casinocrash.org
• www.omslag.nl
(en vele andere)
GEEF JE GELD WEG!
Of dat van een ander!
Klasse! wil ook wat: stort grote bedragen op gironummer 9554857 van 'Het Lab' in Amsterdam

OOK OP DEZE PAGINA?
Laat maar weten als je ook op deze pagina wilt!

Ojalá wants you!

Ojalá, een jonge, autonome en activistisch ingestelde solidariteitsorganisatie die zich bezig houdt met Latijns-Amerika is op zoek naar nieuwe mensen! Heb je zin om me te doen met het bedenken en organiseren van acties, info/film avonden en discussies, kom een keertje langs en check • www.ojala.nl.

Klasse! zoekt vormgever

Grafici, kunstenaars en typografen opgelet: Klasse zoekt vanaf januari 2009 een nieuwe vormgever. Ben je bekend met pagina-lay-out in Indesign, lijkt je het leuk om een krant te maken en ben je simpelweg klasse mail dan met: Huibert@studioteekens.nl

Kerstactie:
Help de arme rijken de winter door!

Wellicht overweegt u ook dit jaar weer om kerst- of nieuwjaarskaarten te sturen vol vrolijke boodschappen. Maar dit jaar lijkt het ongepast, gezien de ernstige economische omstandigheden, om jezelf met cadeaus te overladen en kaarten in de rondte te strooien. Het geld dat daarmee bespaard wordt, kan dan geschonken worden aan enkelen van hen die het hardst getroffen werden door de crisis.

De poging om het eerste nummer van Klasse! aan Navo-baas Jaap de Hoop Scheffer te overhandigen mislukte omdat de Brusselse politie iedereen met het gezicht in de modder drukte. Toen hebben we 'm maar op het politiebureau gelezen.